

„Küzdelem a lutheri teológia érvényesüléséért az elmúlt másfél évtizedben (OLBK, Luther Szövetség, EBBE), in: *Koinonia*, 2005. karácsony, 58–62. old.

Ifj. Fabiny Tibor:

Küzdelem a lutheri teológia érvényesüléséért az elmúlt másfél évtizedben (OLBK, Luther Szövetség, EBBE)

Mindenekelőtt előre is elnézést kérek, hogy a témából adódóan előadásomban bizonyos mértékben személyes hangú is leszek, hiszen a lutheri teológia érvényesüléséért folytatott, 1988-tól napjainkig tartó, különböző formákat öltő, több mint egy évtizedes küzdelem egyik szereplője vagyok. Jelen voltam a címben említett egyesületek alapításánál, s azok munkájában azóta is tevékenykedem. Nem hivatalos, ám mégis az evangélikus egyházat szolgáló tevékenységre fogok most visszatekinteni, amit mintegy benső kényszerből. – világiasan szólva: „hobbiból” - végeztem, hiszen mindeközben először a Szegedi Egyetem, majd a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a Károli Gáspár Református Egyetem angol irodalmi tanszékeinek oktatója voltam.

E sajátos helyzet és cselékvési tér ugyanakkor általános jellegű kérdéseket is felvet, és a jövőre nézve számos tanulsággal szolgál. A rendszerváltozás környékén és azután egyházunkban is szinte gombamódra kezdtek szaporodni az alulról szerveződő egyházi egyesületek, amelyeket az egyház centrumából nézve sajátos „para-jelenségként” is lehet értelmezni. A különféle egyesületeket általában egy „alulról megfogalmazott, de felülről kapott” indíttatás hoz létre, mert az egyház szelleme és struktúrája nem ad teret és keretet a kívánt igény és látásmód megvalósulásának. Alulról jövő kezdeményezések önmagukban nem lehetnek idegenek protestáns hagyományainktól, amelyek általában szembenálltak a katolicizmus „felülről jövő” hierarchia-eszményével és tekintély-elvűségével. A probléma ott kezdődik, amikor az „alulról jövő igény” nem artikulálódhat az adott (bár protestáns) egyházi struktúrában, mivel annak lelkisége elvesztette eredeti dinamizmusát, a teológiája az átütő erejét, a formája pedig benső koherenciáját. Ugy is mondhatjuk, a struktúra „elkatolizálódott”, ám egyúttal a *magnus consensus* is elveszett. A „rég” megmerevedett, az „új” viszont még csak az egyház „peremén”, legfeljebb egyesületi keretek között artikulálódhat. Igaz, hogy a megújulás eszméit névleg az adott egyházi vezetés sokszor a zászlajára tűzte, ami természetéből adódóan ezt megvalósítani képtelen volt.

Tehát a lutheri teológia érvényesüléséért folytatott másfél évtizedes küzdelemről kívánok szólni. Hogy miért szükséges egyházunk saját örökségének birtokravétele, arra már többször rámutattam. Legutóbb a 2002. áprilisi fásori fórumon, ahol végülis, - némi küzdelem árán - szót kaphattam. Elmondtam akkor, hogy teológiai paradigmaváltásra van szükség egyházunkban, hiszen egy rossz beállítódás foglyai vagyunk: az *eredetileg teocentrikus és krisztocentrikus teológiai gondolkodást fokozatosan kiszorította az antropocentrikus teológiai gondolkodás*: Isten és Krisztus helyett az „ember” lett a teológiai gondolkodás mértéke. Öt antropocentrikus teológiáról szóltam, elismerve, hogy mindegyiknek van pozitív hagyománya is. Ezek: 1. a kultúrprotestantizmus, 2. a pietizmus, 3. a modern (egzisztencialista) teológia, 4. a diakonai teológia, 5. a humanista szekularizált teológia.¹ Egy művészi analógiával élve ezeket a teológiákat a divatos „romantikus” teológiának neveztem, szemben egyházunk egyházunk „klasszikus” teológiájával, ami – mint írtam – immár az ajtó előtt áll, dübörög és bebocsátást kér. Ez a teológia pedig a lutheri teológia, elsősorban a *theologia crucis* öröksége, ami a jelek szerint legkevésbé ismert, legkevésbé vonzó egyházunk fiatalabb lelkésznevezéke körében, amelyik mind a mai napig vagy a fundamentalizmus, vagy a liberalizmus hatása alatt áll. Jól illusztrálja ezt, amikor pár hónappal ezelőtt a Lelkészakadémia egyik szervezője – feltehetőleg külső sugallatra – felkért, hogy idén ősszel Lutherről és a reformátori teológiáról vezessek egy lelkészakadémiai kurzust, némi értetlenkedésnek adott hangot, hogy miért is kell a mi

¹ „A kereszt és a teológiai paradigmaváltás kikerülhetetlensége. Utószó” in, Percze Sándor- Szakács Tamás-Tubáb József, *A kereszt teológiája és a lelkigondozás Magyar Luther Könyvek 9. Magyarországi Luther Szövetség, Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyházkerület, Budapest-Győr, 2002. 129-141.old.*

lelkészeinknek a nyugati teológiában már régen meghaladott Lutherrel foglalkozni. Gyanítom, hogy e szemléletért mégsem a kurzus fiatal szervezője hibáztatható, hiszen ha az elmúlt évtizedekben neki rossz tapasztalatai voltak a Luther-örökség egyházi elsajátítása kapcsán, talán okkal érezhette irrelevánsnak Luthert.

Luther szellemi örökségével ugyanis sokféleképpen lehet foglalkozni, „lutheresen” fogalmazva: külsőleg és belsőleg is. Kultúrtörténészek, nyelvészek egyaránt foglalkoztak kiemelkedő, ám sokszor mégis ellentmondásos szerepével és tevékenységével. „Lutheránusként” is lehetünk Luther „külső” megközelítői: csak szobrok emelésével, képek kiakasztásával, kiállítások buzgó szervezésével csupán az embert, a „hőst” nézzük, s nem abba az irányba tekintünk, amerre ő mutatott. Ilyen kultikus megközelítés szükségszerűen ellenhatást vált ki, a heroizálást deheroizálás követi. Egyre többet haljuk: Luther a „valóságban” több szempontból is ellenszenves személyiség, a mai antiszemitizmus előfutára volt. Természetesen lehet ebben a meglátásban is igazság, mégis azt kell mondanunk, hogy az antropocentrikus gondolkodás csapdájában vergődünk akkor is, amikor gigantikus méretű szuper-embert látunk benne, és akkor is amikor ennek az ellenkezőjéről vagyunk meggyőződve. Az antropocentrizmus csapdából csak akkor kerülhetünk ki, ha a mi gondolkodásunk változik meg alapvető módon, ha emberi mérték helyett teocentrikusan fogunk gondolkodni. Ilyenkor, bár Luther emberi gyengéit nem takargatjuk, mégsem azt tekintjük feladatunknak, hogy ezekre mutassunk rá, hanem sokkal inkább arra, hogy Isten miként szólít meg, s miként használ fel hatalmas céljaira sokszor emberileg ily tökéletlen személyt is mint a Krisztus után 1500 évvel élt Luther Mártont.

Amint ezt belátjuk, máris „belsőre”, Krisztus egyetemes egyházába tartozunk, s a lelkes „kultikus” heroizálás vagy éppen a cinikus deheroizálás helyett a „kultúra” művelését választjuk. Ha így gondolkodunk, akkor Luthernek nem feltétlenül az emberi hangját, hanem a Krisztusra mutató tanúságtételét fogjuk megismerni, ilyen jellegű írásait kívánjuk hozzáférhetővé tenni. Elmondhatjuk, hogy a „Luther-kultusz” csupán Lutherről beszél, amíg a Luther kultúra magát Luthert, vagyis Luther írásait olvassa és tanulmányozza.

A magyar nyelvű Luther-kultúrának tiszteletreméltó hagyománya van. A 19. században a Luther Társaság, majd a 20. század elején az Országos Luther Szövetség vállalta fel Luther munkáinak megjelentetését és terjesztését. Masznyik Endre pozsonyi teológiai tanár szerkesztésében 1906-1914 között látott napvilágot látott a hat kötetes válogatás Luther legfontosabb műveiből. A 20. században a magyar Luther-kutatók közül az egyháztörténész Payr Sándor, Sólyom Jenő, Wiczián Dezső munkássága hagyott maradandó nyomot, a rendszeres teológusok közül Id. Pröhle Károly, Nagy Gyula, ifj. Pröhle Károly közvetített, fordított, illetve adott ki Luther-műveket.

A két világháború pusztítása, majd az 1956-os forradalom eltiprása, a szellemi élet teljes megbénítása a teológia területén is felmérhetetlen rombolást végzett. Tudós, Luthert kutató professzorokat az egyik napról a másikra bocsátottak el az Evangélikus Teológiai Akadémiáról. A rendszerváltozásig inkább reprezentatív kiadványok jelenhettek meg csupán, így legfeljebb a Luther-örökség „kultikus” elsajátítása. Egyházunk nemcsak a Káldy-korszakban, hanem az azt követő két évtizedben sem tett túl sokat azért, hogy Luther írásai magyar nyelven hozzáférhetőek legyenek. Egyedüli kivétel a Pröhle Károly által fordított Luther Márton *Négy hitvallása*, amely először Luther születésének 500. évfordulójára jelent meg. Az Ordass második püspöksége alatt 1957-ben kiadott *Konkordia könyv*, azóta sem jelent meg, régóta nem kapható.

A lutheri teológiát hazai kiadványokból tehát aligha lehetett megismerni. Külföldre szakadt magyar nyelvű kiadványok nyújthattak egyedül némi pótlékot. Számomra például üdítőleg hatott, amikor első angliai utam alkalmával tizenhat éves koromban elolvashattam Vajta Vilmos „Krisztus követése” című tanulmányát, amelyet egy Pátkai Róbertől kapott kiadványban fedeztem fel 1971-ben.

Az Ordass Lajos Baráti Kör (OLBK)

Az első jelentős egyesület közvetlenül a rendszerváltozás előtt született. Dóka Zoltán, id. Kende György, Boleratzky Lóránd, Herényi István szervező munkájának köszönhetően 1989 március 18-án alakult meg hivatalosan is az OLBK. A Baráti Kör alapszabályában is rögzítette, hogy Ordass emlékének ápolásán túl az egyház „evangéliumból fakadó megújulásáért” is

tevékenykedik, s tudatosan mutatta fel, hogy Ordass egyházvezetői teológiájában a lutheri teológia, nevezetesen a törvény és az evangélium megkülönböztetése, a kettős birodalomról szóló tanítás, a hitvallásos szemlélet érvényesült. Dóka Zoltán, Ittész Gábor, Botta István, id. Magassy Sándor írásai egyértelműen a lutheri teológia alapján vállalták fel az egyházvezetést kritizáló, ellenzéki szerepet. Három éven keresztül a Kör lapjának, a *Keresztyén igazságnak* egyik első szerkesztője voltam, ahol „rég” hazai teológusaink közül Karner Károly, Scholz László, Sólyom Jenő, Urbán Ernő, a külföldiek közül Vajta Vilmos, Oswald Bayer, H.H. Schmid lutheri teológiát tükröző írásait jelentettük meg, Luthertől rövidebb áhitatokat közöltünk. 1992 után már nem vettem részt a *Keresztyén igazság* szerkesztésében, a lap azóta is töretlenül megjelenik: itt olvashattuk Dóka Zoltán fordításában Waltert Mostert, Ittész Gábor fordításában Werner Elert tanulmányait a lutheri teológia lényegéről. A Baráti Kör Ordass írásain kívül újra megjelentette Virág Jenő *Luther Márton önmagáról* című művét, amely számos kiadást megért. Egyre nagyobb igény mutatkozott, hogy Luthertől származó írásokat is lehessen magyarul olvasni. A Kör 1994-ben újra a Virág Jenő fordításában először megjelent *Tizennégy vigasztaló kép* című művet. Ekkoriban jelentek meg magánkiadásban Takács János hódmezővásárhelyi lelkész fordításai: *Luther Magnificat*-kommentárja és a *A jó cselekedetekről* írott könyve.

Magyarországi Luther Szövetség

1991-re megérett a helyzet, hogy immár Luther műveinek kiadására, a lutheri teológia érvényesítésére létrejőjön egy újabb egyesület, ezúttal a Magyarországi Luther Szövetség. A Szövetség megalakulása némileg viharos körülmények között történt: az akkor egyházvezetés elképzelésével szemben ismét egy alulról jövő kezdeményezés nyert többséget a tisztviselők megválasztása körüli szavazásban. Az akkor egyházvezetés ezért tudatosan nem támogatta, sőt inkább „ellenzék”-nek látta a Szövetséget, amely a maga igen szerény eszközeivel a fent vázolt teológiai céljait kulturális célt tűzte ki zászlajára. Az Alapszabályban a szövetség céljáról ezt olvassuk:

„Reformátori örökségünk mélyebb megismerése, valamint mai alkalmazása. Az evangélikusság iránt érdeklődő vagy abban megerősödni kívánók számára segítségnyújtás. Luther Krisztus-ismeretének és evangéliumértelmezésének megismerése. A mai evangélikus gondolkodás számotartása. Ennek érdekében ismeretterjesztő és tudományos kiadványok közzététele, konferenciák és találkozók szervezése, az evangélikusok szolgálatának támogatása mind a szórványokig.”

A *Magyar Luther Könyvek* és a *Magyar Luther Füzetek* szerkesztője lettem. A Luthertől származó, lehetőleg új fordításban megjelenő primér szövegeket „bordó”, a Lutherről és a reformációról szóló műveket „sárga” színű borítólappal adjuk ki mind a könyvek, mind a füzetek esetében. Sorozatszerkesztőként a kiadványokkal három olvasóközönséget kívántam megszólítani: 1. az evangélikus egyház tagjait a teológiai eszmélés és megújulás jegyében, 2. hazai tudományos kutatókat, 3. minden érdeklődőt. A Füzetek és a Könyvek nem tudományos jellegű kritikái kiadások, hanem a lutheri teológia megismerését, építő jellegű olvasmányok megjelentetését tűzték ki célul. Így Luther művei közül a Szentíráshoz írt előszók, Mária magyar királynénak írt vigasztaló zsoltárok, a nyolc böjti prédikáció, a szentségekről írt sermók, a *Heidelbergi disputáció* és további rövidebb meditációk jelentek meg. Fordítóink között aktív és nyugdíjas lelkészek, tanárok, egyetemi hallgatók vannak. A „sárga” fedél alatt pedig a Lutherről szóló szakirodalom jelentősebb alkotásai: Vajta Vilmos a *communio* lutheri fogalmáról, Gerhard Ebelingnek a lutheri gondolkodás sajátosságáról, Walter von Loewenichnek a kereszt teológiájáról, valamint Eric W. Gritsch-nek a lutheranizmusról szóló könyvei láttak napvilágot. Reprint kiadásban itt váltak újra hozzáférhetővé Sólyom Jenő és Wiczián Dezső korábban sokat keresett munkái. Ebben a hónapban várható Gerhard Forde a közelmúltban elhunyt amerikai teológus *Ki a kereszt teológusa?* című munkájának megjelenése, amelyet egy kollégámmal együtt én fordítottam. Az egyes kiadványokra többnyire külföldi segítséget kapunk, a Martin Luther Bund-dal lelkészi elnökönk, Reuss András tartja a kapcsolatot.

Bár igaz, hogy a Szövetség soproni és budapesti tagozata rendszeresen előadásokat szervez, s a soproni tagozat munkájára különösképpen is a dicséretes aktivitás jellemző, mégis el kell még mondani, hogy a Magyarországi Luther Szövetségnek semmiféle infrastruktúrája nincsen, s a könyvkiadás szempontjából egyenesen virtuálisan létezik a Szövetség. A Kiadványok csupán azért jelenhettek és jelenhetnek meg, mert a Károli Gáspár Református Egyetem épületében

ködi a Hermeneutikai Kutatóközpont Alapítvány, amely elsősorban anglikán teológiák kezdeményezésére jött létre, s a kiadványok szerkesztésének, a nyomtatásra való előkészítése itt történik. Egyébként a Kutatóközpont által adott *Hermeneutikai Füzetek* című sorozatban is jelentek meg Lutherrel kapcsolatos művek, például Walter Mostert és Gerhard Ebeling írásai.

Magyarországi Luther Szövetség sorozatain kívül jelentős vállalkozás volt Luther *De servo arbitrio* című munkájának Weltler Ödön és Weltler Sándor által készített magyar fordítása, amelyet a soproni Berzsényi Dániel Gimnázium (Liceum) adott ki. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya pedig megjelentette Pósfay György disszertációját, amely az egyház egyetemességének lutheri értelmezéséről szólt. Ugyancsak hamarosan várható Eric W. Gritsch, *Isten udvari bolondja – Luther korunk perspektívájából* című könyvének megjelenése Böröcz Enikő fordításában.

Egy évtized viszonylatában önmagában ez nem is lenne gyenge teljesítmény, ám a fél évszázad kimaradásának ismeretében azt kell mondanunk, hogy egyelőre csupán a mélypontról lendültünk ki. Nemcsak évek és évtizedek szívós munkájára, hanem lelkészek, teológiai tanárok, levéltári kutatók, könyvtárosok, világiak és egyházi szakemberek, különféle irányzatok képviselőinek összefogására és összetartására van szükség ahhoz, hogy a magyar nyelvű Luther-kultúra idehaza végre kibontakozhasson, s a külföldi kutatások eredményeiről legalább tudomást szerezzünk.

Evangélikus Belmissziói és Baráti Egyesület (EBBE)

Anyagi és emberi erő, de legfőképpen egyházvezetői aktív támogatás hiányában viszonylag kevés lelkészt érnek el ezek a kiadványok. Majdnem egy évtizednyi küzdelem után szomorúan kellett felismerni, hogy egy sajátos-sajnálatos szellemiség következtében lelkészei, teológus hallgatói nem egyházunk igazán nem becsüli meg ezt a munkát, s a lutheri örökség iránt nem mutat különösebb érdeklődést. Számos negatív jelenség tapasztalata Szeverényi János budai esperest arra készítette, hogy egy csoportot szervezzen, amelyik aztán 2002. január 8-án elfogadta az *Egyházunk mai fogsága* című nyílt levelet, amit az egyház vezetésének is elküldött. Ebben többek között ez is olvasható: „*A teológiáról kikerülő, pályakezdő lelkészek szolgálatában nem tapasztaljuk, hogy a lutheri teológia gondolkodásmódjuk meghatározó mértéke lenne.*” Az irat nagy port kavart, azonnal ellenségeket és barátokat teremtett magának. Bár az egyházvezetés irányába igen kritikus hangot ütött meg, célkitűzése és hangneme mégsem volt ellenséges. Ezzel is magyarázható, hogy az un. „fogság-levél” háttérén, a két világháború közötti „Baráti Mozgalom” és a dunántúli „Belmissziói munkaprogram” örökségét felvállalva igen gyorsan megszerveződött az Evangélikus Belmissziói Baráti Egyesület (EBBE), amely segítséget ajánlott az egyházvezetésnek, s az Egyesületet egyházunk közgyűlése elfogadta. Az EBBE sajátos szolgálatát azóta is töretlenül folytatja a „kritikai szolidaritás” (Vajta Vilmos kifejezése) jegyében, s az egyházvezetés ezt elfogadja, s tulajdonképpen támogatja.

Az EBBE a 2002 márciusában történt megalakulás óta havonként tart rendszeresen összejöveteleket, ahol egyházunk megújulásáért imádkozik, előadásokat és fórumokat szervez, sokszor olyanokkal, akik másképpen gondolkodnak, mint a baráti egyesület képviselői. Az Alapszabályból idézek: „*Az Egyesület célja, hogy összefogja mindazokat a testvéreket, akik az Isten ígéjében kijelentett, s a golgotai kereszten megragadott evangélium alapján hitük, szeretetük, szolgálatuk felajánlásával a jelen egyesületi keret formájában is munkálni szeretnék az anyaszentegyház ébredésének és építésének ügyét, azzal a meggyőződéssel, hogy az egyháznak és a hívőknek állandó reformációra van szüksége. Az Egyesület a 2002. január 8-án indult evangélikus egyházi órállói mozgalom háttérén szerveződik, ugyanakkor épülni kíván a II. világháború előtti evangélikus megújulási és egyházépítői hagyományokból: a "Baráti Mozgalom", valamint a "Belmissziói Munkaprogram" áldásából.*”

Miben sajátos az EBBE célkitűzése? Három pontban fogalmazható meg az Egyesület sajátossága: 1) Az egyéni keresztyén életünk megújulásán túl az egész anyaszentegyház ébredéséért küzd rendszeres imádkozó közösségben és célirányos szolgálatban. A belmisszió mindenek előtt az egyház "önmissziója", ezért különös figyelemmel fordul a szekularizált egyháztagok, a pusztuló gyülekezetek, a szórványok felé. 2) Az egyház megújulásához elengedhetetlennek tartja a teológiai reflexiót, elsősorban a reformáció örökségének, a mai embert is megszólító lutheri teológiának az érvényesítését. 3) Tág ölelésű, nyitott egyesület,

melynek tagjai között különböző irányzatok képviselői is megférnek. Az egyes irányzatok Isten igéjének fényében egymással párbeszédet folytatnak. A keresztyén testvéri szeretet jegyében lankadatlanul keresik a kapcsolatot a tőlük eltérő gondolkodású hittestvérekkel is. Ez a látás elengedhetetlen a Krisztusban elnyerhető valódi megbékéléshez és kiengesztelődéshez.

Az elmúlt években az Egyesület féléves sorozatokat indított. A legutóbbi, 2005 tavaszán a „Hitünk titkai. Teológia – Luther nyomán – mindenkinek” című előadásai a rejtőzködő és kinyilatkozató Istenről, a testté léétel, a keresztfá, a feltámadás, az egyház és a végidő titkáról szóló előadások immár kötet formájában is olvashatók. A jövő héten indul őszi sorozatunk: „Igazság és kiengesztelődés” címen az egyházi közelmúlt teológiai, történeti, etikai és gyakorlati kérdéseiről hangzanak el előadások minden hónap második csütörtökén.

Az EBBE elindította a *Tájéoló* című hírlevelét, s mivel tudatosan felvállalta a dunántúli Belmissziói munkaprogram örökségét, a munkafüzetek teológiailag ma is aktuális, a lutheri teológiát híven tükröző írásaiból egy válogatást tett közzé. Hiszünk ugyanis abban, hogy egyházunknak hitvalló klasszikusai, akik hangját a politikai-egyházpolitikai erőszak, vagy éppen a felületes korszellem elnémíthatta, de ma nekünk ismét hallani az egyház élő hangját, ami végső soron Jézus Krisztus hangja, de az ő tanúinak, a szentek gyülekezetének kórusában szól hozzánk: Luther Márton, Ordass Lajos, Túróczy Zoltán, Kapi Béla, Szabó József, Urbán Ernő, Keken András, Kendeh György, Vajta Vilmos. Scholz László hangján keresztül. Az ő hangjukat ismét megszólaltatva mi is a *communio sanctorum* részesei lehetünk. S ez felemelő érzés.

Luther tudta, nagyon jól tudta, hogy az egyház küzdelemben él, e földi vándorútján *ecclesia militans* marad. Ezért a lutheri örökségért nekünk is küzdeni kell. Amíg a világias szemmel telepszik rá egyházunkra, harcolnunk kell azért, ami a miénk. Szemben az ellenszennvel, apátiával vagy csupán a közönnyel. Az egyesületek kérdése mindig is vitatott az egyházban. Ha az egyház jól működne, nem lenne szüksége egyesületekre. De amíg az egyház nem a *proprium*-nak megfelelően él, addig az egyesületek az egyház *helyett* végzik a szolgálatot. Túróczy Zoltán írta 1939-es székfoglalójában, hogy „Az egyház munkájának lényegéhez tartozó missziói szolgálatot, érteve annak akár evangéliumi, akár pedig szeretetszolgálatát, évtizedeken keresztül a különböző egyesületek végezték. Létrejöttünk és munkájuk egy ideig ítélet volt az egyház fölött. Meg is érdemelte az egyház ezt az ítéletet, mert hiszen éppen olyan munkaterületet hagyott parlagon, amelyet elsősorban kellett volna megművelnie.” Az Egyesületek, ha kritikusak is az egyház vezetésével szemben, jól tudják, hogy ők nem az egyház ellen, vagy helyett működnek, hanem az egyházért: segíteni akarnak az egyháznak, gyógyítani akarják az egyház beteg testét. Munkájuk, szolgálatuk ezért az egyház centrumából nézve „partizán-akciónak” tűnhet. Karl Barth a hitvallókat nevezte „Isten partizánjai”-nak. Szolgálatunkat mi is „őrállásnak”, „hitvallásnak”, „sáfárságnak”, „katalizátor”-nak tekintjük. Munkánkhoz nem fűződik érdek, bár ellenfeleink nem mulasztották el kinyilvánítani, hogy azért buzgólkodunk, mert pozícióra vágyunk. Én azt hiszem, hogy nincs bennünk ilyen „vágyakozás”, biblikus nyelven: *epithümia*, mert nem pozíciókért, hanem Isten igazságáért küzdünk és harcolunk. Sokszor talán családi életünk, munkahelyi előremenetelünk rovására. Inkább afféle „megszállottak” vagyunk, szorongat bennünket a lélek, itt állunk, másképp nem tehetünk. A harcban persze mi is őrlődünk. De Krisztus e földi valóságban még küzdő egyház, *ecclesia militans*. Küzdelmünkre, szolgálatunkra addig van szükség addig van szükség, amíg begyógyul az egyház egynéhány sebe. Tudjuk, mert Luthertől megtanultuk: az anyaszentegyház elrejtett titok marad: *ecclesia abscondita*. Szentjei sokszor rejtettek a mi szemünk elől. A szenvedést nemcsak megspórolni nem lehet, de nem is szabad. Ha Urunk keresztet mér reánk, akkor azt hordoznunk kell, mert az egyház *ecclesia crucis* is, kereszthordozó, vagy ahogy E.W.Gritsch mondja, „keresztformájú”, „cruciform” közösség. Am, a kereszt - s erre Luther tanít meg – megtanít helyesen látni bennünket. A kereszt nélkül, a világ, vagy az elvilágiasodott egyház szemével fordítva látjuk a dolgokat, mint ahogyan azok a valóságban vannak. A kereszt, mint írja Luther, megfordítja a látásunkat. Csak akkor válhatunk a kereszt teológusaivá, ha vállaljuk a kereszt hordozását. A *Heidelbergi Disputáció* 21. tétele élesen metsző, tiszta szavaival: „A dicsőség teológusa a rosszat jónak, a jót rossznak mondja, a kereszt teológusa azt mondja, ami a valóság”.

Ezért a valóságért, annak látásáért és láttatásáért küzdünk, s nem csupán a lutheri teológiáért. A lutheri teológia csak eszköz, szemüveg, amit egy jó ideje eldobtunk magunktól. Érdemes újra felvennünk, hogy ismét azt lássuk, ami a valóság.